

Paisatge i itineraris

Les comarques de la Costera i la Vall d'Albaida són dos franges orientades segons la directriu Bètica: sud-oest a nord-est. Els relleus que les delimiten formen part, en efecte, de les Serralades Bètiques. La serra de la Plana i la d'Enguera constitueixen el límit nord de la Costera; la separació entre aquesta i la Vall d'Albaida la forma la serra Grossa; finalment, el límit meridional són la serra de la Solana, la serra d'Agullent, la serra del Benicadell i la Mariola. Des de l'altiplà castellà les dues comarques descendeixen en suau rampa amb la secreta intenció d'arribar a la mar, però el més meridional dels relleus ibèrics –l'altre gran sistema muntanyós valencià– els talla el pas: és el massís format pel Buixcarró, el Mondúver, la serra Falconera i la serra de la Safor.

La Costera i la Vall d'Albaida són dues fèrtils àrees rodejades de muntanyes que proporcionen diversitat de paisatges. A la tradicional activitat agrícola se suma una vocació industrial i de servicis, de manera que la dinàmica del paisatge ha sigut ràpida en les últimes dècades. Al costat de paisatges naturals es troben altres interessants paisatges agraris, urbans i industrials que ofereixen una gran varietat de possibilitats al visitant. Per a gaudir pausadament de la naturalesa i del treball de reforma paisatgística exercit per generacions i generacions d'habitants, és preferible deixar l'automòbil ben aparcant i recórrer aquests paratges amb l'assossegat pas del passejant urbà i de l'excursionista, dalt d'un cavall o en bicicleta.

Xarxa de Senders de Gran i Poc Recorregut

Les bones condicions que les comarques de la Costera i la Vall d'Albaida ofereixen per a la pràctica de l'excursionisme han sigut aprofitades pels denominats per generacions i generacions d'habitants, és preferible deixar l'automòbil ben aparcant i recórrer aquests paratges amb l'assossegat pas del passejant urbà i de l'excursionista, dalt d'un cavall o en bicicleta.

una localitat on els puga depositar en un lloc adequat. Respecte els cultius i les construccions rurals, com també la vegetació i la fauna naturals. La part occidental de les comarques de la Costera i la Vall d'Albaida són travessades pel Sender de Gran Recorregut GR-7 (europeu E-4) que creua de sud a nord tot el territori valencià; està senyalitzat amb marques de pintura blanca i roja. Disposa d'un fullet explicatiu general editat per la Conselleria de Medi Ambient i la *Topo-guia GR-7 sector III Venta Boquilla-Alcoi* (València, Centre Excursionista de València, 1989). S'han traçat i senyalitzat senders de poc

recorregut (marques blanques i grogues) entre Moixent i Vallada (PRV-107); a Xàtiva (PRV-78); i al massís del Buixcarró i del Mondúver (PRV-50, 51 i 60). A més a més, hi ha altres senders abalisats a Castelló de Rugat. El PRV-78 permet conèixer l'entorn de la ciutat de Xàtiva: l'estret de les Aigües (encaixonat pas entre roques

del riu Albaida) i la serra Vernissa. Els passejos a les ermites del Puig i de Santa Anna ofereixen magnífiques panoràmiques. A Ontinyent, el Pou Clar presenta un emotiu paisatge de roca i aigua; mentre que la singular senda dels Enginyers recorre l'ombria de la serra de la Solana. Sens dubte, el Benicadell (1.104 m) és uns dels cims més bells del territori valencià. La pujada des de Beniatjar o Ráfol de Salem a aquesta airosa muntanya -la *Peña Cadiella* de la cançó del Cid- és recompensada per una excepcional panoràmica i la visita a una de les neveres valencianes més ben conservades.

Per als amants de la bicicleta i de l'escalada

La Costera i la Vall d'Albaida ofereixen a l'aficionat interessants recorreguts en la seua densa xarxa de carreteres i camins agrícoles asfaltats; a més a més també ofereixen la possibilitat per al transport de les dues línies de ferrocarril que creuen les comarques. Per exemple, es pot enllaçar Xàtiva i Ontinyent per l'itinerari Genovés, coll de la Creu, Benigànim, Beniatjar, Albaida, Agullent i Ontinyent. Els qui busquen desnivells, en trobaran a la pujada a Pinet; al port de Salem; en el retorçut coll de la Visteta que dóna accés a Barx; o en l'antic traçat del port de l'Olleria, el modern traçat del qual inclou un túnel.

Els practicants de la bicicleta de muntanya disposen d'una àmplia xarxa de pistes en què poden traçar el seu propi recorregut. Des de Pinet, Barx o Barxeta comencen les pistes que s'endinsen en el paisatge càrstic del Buixcarró: roques calcàries esculpides, boques de coves i avencs i aqueixos plans coberts de sòls rojos en què creixen carrasques i, fins i tot, sureres (pla de Surar).

Els escaladors disposen d'escoles d'escalada amb itineraris convenientment equipats, al castell de Xàtiva; a Montesa; a la Penya de l'Aventador (Bellús); Salem; el Pou Clar (Ontinyent); i el Benicadell (vies al vessant nord i la magnífica cresta).

Publicacions i cartografia

És recomanable la consulta de mapes per a la realització d'activitats esportives i recreatives a l'aire lliure, i també per a complementar la informació escrita. Les comarques de la Costera i la Vall d'Albaida estan incloses en els següents fulls del mapa a escala 1/50.000: *Navarrés* 28-30 (769), *Alzira* 29-30 (770), *Canals* 28-31 (794), *Xàtiva* 29-31 (795),

Caudete 27-32 (819), *Ontinyent* 28-32 (820) i *Alcoi* 29-32 (821). També hi ha disponibles la majoria dels corresponents fulls a escala 1/25.000 de l'Institut Geogràfic Nacional.

Alguns dels municipis d'aquestes comarques disposen d'excel·lents fullets

Dades d'interés

Les comarques de la Costera i la Vall d'Albaida disposen de bones comunicacions. Hi ha línies regulars d'autobusos de València a la majoria de les poblacions de l'àrea; també des de Gandia hi ha comunicació regular. La línia de ferrocarril València-Alacant recorre la Costera mentre que la línia València-Alcoi —que se separa d'aquella a Xàtiva— comunica el sector central de la Vall d'Albaida i arriba fins a la capital de l'Alcoià.

Oficines d'Informació Turística
Tourist Info Xàtiva
Albereda Jaume I, 50
46800 Xàtiva
Tel: 962 27 33 46
Fax: 962 28 22 21
E-mail: xativa@touristinfo.net

L'accés en automòbil es pot efectuar per tres rutes principals:

- La carretera N-340 permet l'accés a la zona des del nord (comarques de l'Horta i ambdues Riberes) i des del sud (l'Alacantí i la Marina).
- La carretera N-430 permet l'accés a la zona des de l'oest (comarques del Vinalopó i l'Alacantí).
- La carretera CV-60 fa accessible la zona des de l'est (la Safor).

Tourist Info Ontinyent
Pza. Sto. Domingo, 13, baix
46870 Ontinyent
Tel: 962 91 60 90
E-mail:ontinyent@touristinfo.net

Tourist Info Ròtova
Pl. Mayor, 7
46725 Ròtova
Tel: 962 957 088
E-mail:rotova@touristinfo.net

Tourist Info Albaida
Pl. Pintor Segrelles, 19
46860 Albaida
Tel: 962 39 01 86
E-mail:albaida@touristinfo.net

Tourist Info Muro
Pza. Ramón González, 1
03830 Muro de Alcoy
Tel. 965 53 20 71
E-mail:muroalcoi@touristinfo.net

Proyecto Gráfico - Pepe Gileno

El paisatge de la Costera i la Vall d'Albaida, dominat per serres i rius que reguen les seues hortes, té paratges de gran bellesa que ofereixen al viatger mil possibilitats: pujar als cims de les muntanyes, descobrir antigues neveres o pous de neu, refrescar-se a les fonts o admirar la gran varietat de plantes que hi creixen.

Iniciarem el recorregut a la serra Grossa que, paral·lela a la vall de Montesa, s'estén des de Xàtiva fins a Ontinyent i Moixent. Els cims del Cabeç Gros, Figueroles o la Creu són un repte pròxim als 900 m, igual que el de Covolta, a la serra d'Agullent, que des del bell paratge del Pou Clar, a Ontinyent, arriba al port d'Albaida. Des de la font Jordana cap a la penya Llisa, el sòl apareix entapissat de plantes tal com va descriure Cavanilles fa 200 anys: dauradella, polipodi, falzilla, julivert bord o fumària, llit corniculat, trepadella, estepa, timó... Algunes espècies, com ara la pebrella, són endèmiques.

Passat el port apareix la serra del Benicadell, continuació de la d'Agullent, que a l'extrem oriental s'uneix amb la serra d'Ador. La veïna serra de la Safor amaga els bells paratges dels Fontanars –naixement del riu Albaida– i la font Freda, que invita a recórrer el vessant nord, on s'alineen les neveres, o arribar al cim, a 1.104 metres. L'esforç serà recompensat per les excel·lents vistes i la frescor que desprenen el gerani de serra i el coixí de monja.

Per últim, recorrerem la serra del Buixcarró, amb les seues pedreres de marbre, les mateixes, assegurava l'il·lustre botànic Cavanilles, "de les quals els romans van traure peces tan grans que s'hi poden fer columnes de 30 peus sense cap imperfecció". De les entranyes d'aquesta serra es va extraure marbre per al Vaticà, per a la catedral novaiorquesa de Sant Patrici, per a la Llotja de València, per als Banys de l'Almirall i per al Palau de la Generalitat de València i, fins i tot, diu la llegenda, per a la taula en què els Borja van tramatar les conxorxes més grans del segle XV.

La capçalera del riu Cànyoles,
a la vall dels Alforins; la
piscina natural que forma el riu
Clariano al Pou Clar i les estretes
gorges quan passa per Aiolo de Malferit
formen paisatges ben atractius. Com també ho és l'indret per on el riu
Albaida travessa la serra Grossa i ix amb força de les entranyes de la

muntanya en l'estret de les Aigües.

L'itinerari per a conèixer aquestes comarques pot començar a la Costera, un corredor entre la serra d'Enguera i la serra Grossa que, des de Barxeta fins a la Font de la Figuera, marca el trànsit entre l'àrid secà i la fèlta horta a través de la vall de Montesa, per on discorre el riu Cànyoles.

L'empremta de la història és present als poblats ibers de Xàtiva i Moixent i a les ruïnes de les fortaleses que coronen els turons i recorden l'esplendor de temps passats. La romanització va consolidar en aquesta zona un important centre d'encunyació de moneda; durant el domini musulmà va ser escenari de les lluites dels regnes de taifa en la seua pugna pel territori valencià; al segle XI va tenir la primera indústria paperera d'Europa i als segles XIV i XV va ser bressol d'Alfons i Roderic de Borja -a la Torre de Canals i Xàtiva respectivament-, futurs papes Calixt III i Alexandre VI.

Pel nord els pobles es van succeint, flanquejats
per camins de palmeres i els horts, cases pairals amb terrasses
i grans porxes per on s'enfilen plantes de gesmil i lligabosc, són la nota dominant
entre tarongers, vinyes i oliveres.

Iniciarem el recorregut a la capital, Xàtiva; però abans pujarem a l'ermita de Santa Anna, edificada pels Borja al segle XV a la **Llosa de Ranes** (nom que, segons l'etimologia popular, ve de Llocsa, "lloc sa") per veure, segons Cavanilles, "una de les millors vistes del Regne". Al nord, la mirada arriba fins a les muntanyes de Benicàssim i el Desert de les Palmes; a ponent, la vall, fins al port d'Almansa i la serra d'Enguera; a l'orient, les muntanyes de Barxeta i la Valldigna i a migdia, l'horta de Xàtiva, el Puig, els cims del Benicadell i la Mariola i, allà lluny, els de la Serrella i l'Aitana.

Els orígens de **Xàtiva**, declarada Conjunt Historicartístic, es remunten a 30.000 anys a. C., ja que és d'aquesta època el crani neanderthal que es va trobar a la Cova Negra. Bressol del pintor Josep de Ribera, *lo Spagnoletto*, i del papa Borja Alexandre VI, té un capítol negre amb Felip V, qui, després de vèncer en la batalla d'Almansa en la guerra de Successió, va ordenar cremar la ciutat i canviar-li el nom pel de San Felipe. Com a record de l'afront, el retrat del monarca penja de cap per avall al museu de l'Almodí.

La ciutat conserva un ric patrimoni artístic que anem descobrint mentre passem: la col·legiata (o seu), renaixentista; l'ermita de Sant

ciutat (asseguren que va ser temple dels mossàrabs i que Jaume I la va reconstruir després d'ocupar la ciutat el 1244)); l'església de Sant Pere, on va ser batejat Alexandre VI; l'Hospital Reial, que conserva intacta la façana original renaixentista; els palaus del marquès de Montortol i d'Alarcó; i les fonts: la de Sant Francesc, barroca; la de la Trinitat, gòtica; i la font de les 25 canelles, neoclàssica.

Destaca sobretot, amb 30 torres i quatre portes fortificades, el seu enorme castell, fruit de la fusió de dues fortaleses –l'una iberoromana i l'altra àrab–, del qual descendeixen les muralles que fins al segle X protegien la ciutat romana. Més tard s'hi va afegir una segona muralla que incloïa el que hui és el centre històric. A la capella del castell es conserva la tomba del comte d'Urgell, que va estar empresonat en aquesta fortalesa.

De Xàtiva anirem a l'**Alcúdia de Crespins** a visitar la font dels Sants (segons Cavanilles "la més cabalosa del Regne") i a **Canals** visitarem el barri antic i la torrassa dels Borja, on va nèixer el papa Calixt III.

Ja a la vall, vora la Via Augusta, **Montesa** s'alça sobre una penya al costat de l'històric castell. Les cases blasonades amb retaules ceràmics i escuts de pedra recorden el ric passat de l'orde monàsticomilitar de Montesa (creat per Jaume II com a substitut, al Regne de València, de l'orde del Temple). Les restes del castell deixen entreveure els murs gruixuts, sòlides torres i una gran plaça d'armes on formaven 2.000 homes; va contenir convent, església, palau i quarts destruïts després dels terratrèmols de l'any 1748.

Cap a **Vallada** el camí discorre entre oliveres, ametlers i arbres fruiters. El poble, que abans trenava vimets collits a les vores del riu Cànyoles, hui n'ha d'importar per a fabricar els famosos mobles que després exporta a Alemanya, França i Amèrica. Molt prop, un jardí d'acàcies que rodeja les ermites del Crist i de Sant Sebastià forma un bell racó molt apreciat les nits d'estiu.

Moixent s'enfila per un vessant de la serra Grossa, rodejat de pins, alzines, espart i romer. Visitem el jaciment iber de la Bastida de les Alcuses (s. V al III, a. C.), una ciutat protegida per una muralla i flanquejada per quatre

portes, en la qual es van trobar monedes hispanocartagineses, ceràmiques i bronzes (el bouet de la Bastida i el popular guerrer de Moixent)); a més a més, a Garamoixent va aparèixer un dels tresors de plata més grans trobat a la península ibèrica: el tresor de Moixent. Al Bosquet, un embassament artificial (s. XVIII) rodejat de pinars, descansarem abans de reprendre camí.

La Font de la Figuera, bressol del pintor Joan de Joanes, se situa en un turó al peu de la imponent muntanya del Caporutxo. Es poden escalar els cims del Crofanet, Castelló, Cova Negra o el mateix Caporutxo, a quasi mil metres, on abunda el pi blanc i el coscoll.

A la **Vall d'Albaida**, l'erosió produïda pel riu d'Albaida i els seus afluents ha anat configurant l'orografia de la zona: ondulada i tallada per barranquets on creix el baladre. En el seu entorn, esquitat de fruiters, abunden les plantes medicinals i oloroses; i cap a ponent, cullidasses vinyes donen vins excel·lents. Industrial i artesana, ofereix als visitants fladasses i roba per a la llar, a més a més de bells ciris i objectes de vidre, fabricats artesanalment.

Ontinyent està configurada pel barranc (on es van instal·lar les velles indústries que aprofitaven el salt d'aigua per a moure els motors que les feien funcionar) que forma el riu Clariano i que la divideix en dos. Si passem pel nucli antic podem conèixer el seu ric patrimoni: l'ajuntament, de l'època de Carles III, l'església de Santa Maria, alçada sobre una antiga mesquita en què destaquen l'altar major, amb pintures de Ribalta, Vicent López i Segrelles, i els 68 m del campanar; el convent de les Carmelites, l'església de Sant Miquel, el portal de Sant Roc, el Pont Vell i la torre del Pont.

Albaida, la ciutat de les terres blanques que els àrabs van denominar *Al-Baidà*, va tenir l'origen al lloc denominat Castell Vell, fins que, al segle XIII, Jaume I la va traslladar al pla. Del seu passat il·lustre –al marquesat d'Albaida pertanyien l'**Aljor**, **Atzeneta d'Albaida**, **Benisoda**, **Bufali**, **Carrícola** i el **Palomar**– és testimoni l'imponent palau dels marquesos d'Albaida, hui seu d'un museu escènic: el Museu Internacional de Títelles, que conserva una bellíssima col·lecció de ninots de Birmània, de l'Índia, del Japó, Cuba, Turquia i Espanya i interessants arxius, videoteca i biblioteca.

Albaida mostra amb orgull la casa del pintor Josep Segrelles, a l'interior de la qual s'exhibeixen més de cent quadres (entre els quals hi ha les aquarel·les que van il·lustrar *Les mil i una nits*). La firma del pintor també és present als quadres de l'església arxiprestal que, a la plaça Major, mostra al·liva el seu esvelt campanar. La sèquia del Port ens condueix fins a les ruïnes d'un mas edificat sobre les restes de l'antic convent de Santa Anna i, aigua amunt, als molins de Penalba i del Molí Nou.

A **Atzeneta d'Albaida** és obligat observar com treballen l'espàrt i visitar la sèquia, incorporada a les cases com a llavador. **Carrícola**, un dels llocs més bells a l'ombra del Benicadell, mostra les seues cases de teula àrab i un horitzó de tarongers. Rodejats d'oliveres, **Otos** i **Beniatjar**; i al nord, entre vinyes, la **Pobla del Duc** amb la majestuosa carrasca de *les Simones*, el millor exemplar de tota la vall. I a l'est, **Castelló de Rugat**, amb la seua església dedicada a la Mare de Déu del Remei (s. XVI) i sobre el turó de Sant Antoni, que domina la població, l'ermita de Santa Bàrbara i Sant Antoni. Des de **Llutxent** ascendirem al castell del Xiu per a contemplar una bella panoràmica que arriba a la costa i el Mont Sant, amb un antic convent de dominics i l'ermita de la Consolació, que manté la tradició del miracle dels corporals. Per acabar, farem una parada a **Bellús**, famós perquè hi naixen unes saludables aigües carbonatades, i una altra a l'**Olleria**, on visitarem les esglésies de Santa Magdalena i Sant Domènec, el convent de Sant Josep i Santa Anna, l'Hospital i l'ermita del Crist de la Palma.

En tota la zona, l'arròs es cuina amb verdures, caça o embotits. Són típics l'arròs amb fesols i naps, la cassola d'arròs amb tord, arròs al forn amb tanda, arròs amb bombes i banderes (es denomina així un arròs caldós amb cigrons i bledes)... per a les postres, albercocs i prunes o algun exquisit dolç com arrop i talladetes, almoixàvenes i arnadí, o si s'opta per menys calories, coques, mantecados i rotllets d'anís.

El caràcter festiu de la Vall d'Albaida combina pólvora, música i desfilades de Moros i Cristians: a l'abril podem veure aquestes festes a **Agullent i Llutzent**; al setembre, a **Atzeneta d'Albaida**, a **Bellús**, a **Benigànim**, a l'**Olleria**, a **Quatretonda** i **Vallada**; i a l'octubre, a **Albaida**. Però és a **Ontinyent**, a final d'agost, on tenen més brillantor. La Costera celebra festes patronals en què el foc, la música i el volteig de campanes són protagonistes. Les enormes fogueres de Sant Antoni de **Canals** i la Fira d'Agost de **Xàtiva**, que se celebra des que Jaume I la va instituir l'any 1250, són les més espectaculars.

- △ Cima
- △ Zona de escalada
- △ Cueva/pinturas rupestres
- 🌳 Árbol monumental
- 🏰 Castillo/murallas
- 🚰 Acueducto
- 🏠 Ermita/Santuario
- 🏛️ Monumento/Museo
- ❄️ Pozo de nieve
- 🍷 Alimentos tradicionales
- 🧵 Textil y fibras vegetales
- 🏺 Alfarería/Cerámica
- 🍷 Bodegas
- 🍷 Vidrio
- 🍷 Aceite
- 🏞️ Área recreativa
- 🏕️ Área de acampada
- 🏠 Alojamiento Rural
- 🏠 Hotel/Pensión
- 🍽️ Restaurante
- 📄 Oficinas de información turística
- 🏥 Centros de Salud 24 h
- 🛢️ Gasolina
- 🚶 Puerto de montaña

- 🌊 Cursos de agua
 - 🛣️ Carreteras
 - 🛣️ Autopista-Autovía
 - 🚆 Ferrocarril
 - 🚶 Itinerario excursionista señalizado
-
- 🟡 inferior a 300 m
 - 🟠 300 m - 600 m
 - 🟡 600 m - 900 m
 - 🟠 superior a 900 m

